

Onderstaand artikel werd gepubliceerd in Boekman, tijdschrift voor kunst, cultuur en beleid, 19^e jaargang, nummer 73, winter 2007.

Een volwaardig alternatief

De mbo-kunstopleiding Artiest

Arthur le Cosquino de Bussy In de afgelopen zeven jaar hebben de ROC's zich massaal op het kunstonderwijs gestort. De eerste afgestudeerden betreden nu de arbeidsmarkt. Hoe kwamen deze opleidingen tot stand, en voor welke uitdagingen zien de scholen zich geplaatst?

Michael van Hoogenhuyze schrijft in een meditatie in het kader van het lectoraat Denkprocessen in de Kunst: 'We moeten wel vaststellen dat het kunstonderwijs mee moet veranderen met de ontwikkelingen in de samenleving. Zo lijkt het erop dat we soms kunstenaars opleiden voor een situatie die niet meer bestaat. Kunst is een aangelegenheid geweest voor de burgerij. (...) Opleidingen tot concertpianist of tot kunstschilder lijken illusies te suggereren die nauwelijks zijn waar te maken, ook als de kunstenaar in kwestie over artistieke kwaliteiten beschikt. Want er zijn in de hele wereld maar hooguit een paar honderd uitverkorenen nodig om de burgerlijke kunstpraktijk te continueren.'

Misschien zijn het een paar duizend uitverkorenen als we de orkesten en dansgezelschappen meetellen, maar Van Hoogenhuyze's constatering dat de burgerlijke kunstpraktijk haar langste tijd gehad heeft, wordt onderstreept door een andere ontwikkeling. In de laatste decennia van de vorige eeuw kwam een nieuwe, commercieel georiënteerde culturele sector sterk op: de creatieve industrie. Folkert Haanstra (2002) omschrijft deze sector als een conglomeraat van film-, muziek- en theaterindustrie, telecommunicatie, commerciële omroepstations, uitgeverijen, toeristische attracties en evenementen, design, mode en dergelijke.

De opleidingen voor dansers, musici en acteurs weerspiegelen in veel gevallen de traditionele kunstwereld. En hoewel daarbinnen enkele commerciële segmenten bestaan, zoals delen van de muziekindustrie, de boekenindustrie of de particuliere dansscholen, bestaat het merendeel van deze traditionele kunstwereld bij de gratie van subsidies. Het is de vraag of de afgestudeerden van de traditionele hbo-kunstopleidingen aan de eisen van die commerciële kunstsector kunnen voldoen. En zelfs of zij, opgeleid aan de kunstopleidingen waar Van Hoogenhuyze zich tot richt, überhaupt gemotiveerd zijn om in een commerciële setting te werken.

Groeiende markt

Dit was de eerste en belangrijkste overweging om na te denken over een andere vorm van kunstvakonderwijs. Enkele andere ontwikkelingen die rond het jaar 2000 speelden, kwamen daarbij. Toenmalig staatssecretaris Rick van der Ploeg legde grote nadruk op participatie van nieuwe doelgroepen – met name jongeren en nieuwe Nederlanders – en op cultureel ondernemerschap. Volgens de CuMi-telling 1998 (culturele minderheden telling) van het ministerie van OC&W had ongeveer één procent studenten aan kunstopleidingen een niet-westerse achtergrond. En ondernemersvaardigheden vinden we maar mondjesmaat terug in de curricula van de hbo-opleidingen.

Met name door de invloed van de creatieve industrie was de culturele markt groeiende. Intussen stelden De Vries en Ramaekers (2000) vast dat van het totaal aantal werkzame kunstenaars maar iets meer dan de helft (55 procent) een hbo-kunstopleiding had genoten. Wanneer de creatieve industrie verder groeit, zal dit percentage dalen. Immers, het hbo-kunstonderwijs richt zich overwegend op de traditionele kunsten, niet op de creatieve industrie.

In dezelfde periode groeide de populariteit van de theorie van de meervoudige intelligentie van de psycholoog Howard Gardner. Gardner onderscheidt zeven intelligenties die zich elk autonoom ontwikkelen. Op de taalkundige en logisch-mathematische intelligenties ligt in het reguliere onderwijs de grootste nadruk. Intelligenties als de muzikale, visueel-ruimtelijke, of lichaamstaal-intelligentie worden in veel mindere mate in het onderwijs ontwikkeld. De relevantie van een havo-diploma – de gebruikelijke toelatingsnorm voor het hbo-kunstonderwijs – voor artistieke kwaliteiten zou op grond van Gardners theorieën in twijfel getrokken moeten worden. Maar ook twee jaar taalachterstand of een flinke dyslexie maakt een havodiploma, en daarmee de toegang tot het kunstvakonderwijs, vrijwel onmogelijk.

De gedachte drong zich op dat het kunstonderwijs in Nederland talent liet liggen. Talent dat geïnteresseerd is in het toepassen van dans-, muziek- en theatervaardigheden in een commerciële omgeving. Voor hen bieden de hbo-opleidingen nauwelijks interessante programma's. En talent dat vanwege de toelatingsnorm geen toegang kan krijgen tot het hbo, bleef sowieso verstoken van kunstonderwijs. Gezien de groei van de creatieve industrie leek de conclusie dat er ruimte is voor een nieuwe vorm van kunstonderwijs, alleszins gerechtvaardigd.

Keuze voor mbo

Uitgangspunt was dat zo'n nieuwe vorm van kunstonderwijs, gericht op de creatieve industrie, ingebed moet zijn in een bestaande infrastructuur. Want dat biedt de mogelijkheid om bekostigde opleidingen te realiseren en studenten kunnen dan aanspraak maken op studiefinanciering. Het mbo lag daarvoor het meest voor de hand. In de eerste plaats omdat het mbo toegankelijk is met een vmbo-diploma. Bovendien mocht van een grote verandering binnen het hbo-kunstonderwijs volgens de toenmalige Projectorganisatie Kunstvakonderwijs niet veel verwacht worden. De keuze voor het mbo was daarmee gemaakt.

De vraag naar de inrichting van de opleidingen is een andere. Het heeft natuurlijk weinig zin om – zoals sommigen later zouden suggereren – een gemankeerde vorm van hbo-kunstonderwijs aan te bieden. De nieuwe opleidingen zouden studenten moeten aantrekken die geïnteresseerd zijn in de praktische uitvoering van hun kunstdiscipline(s) en minder op het ontwikkelen van artistieke concepten. Voor een belangrijk deel van de artiesten in de creatieve industrie geldt dat het gaat om goed getrainde professionals, van wie gevraagd wordt om hun vakmanschap in dienst te stellen van een al bepaald of bestaand eindproduct.

Als danser in een musicalensemble gaat het er dan bijvoorbeeld meer om, een choreografie precies zo uit te voeren als ooit door een Amerikaanse choreograaf tot in detail is vastgelegd, dan om een eigen artistieke interpretatie te geven. En ook wanneer sprake is van meer artistieke vrijheid, is de focus op ‘de markt’, op het publiek, leidend. Want het publiek is immers in belangrijke mate de financier. Kortom, de creatieve industrie verwacht andere competenties van artiesten dan van kunstenaars in de traditionele kunsten.

Bovenstaande ontwikkelingen dienden als startpunt voor mijn notitie *Culture Clinics*. Deze notitie werd voorgelegd aan circa veertig vertegenwoordigers uit de creatieve industrie, artiesten, impresariaten, vertegenwoordigers van het hbo-kunstonderwijs, het mbo-veld, de kunsteducatie en enkele collega-adviseurs. In twee bijeenkomsten werden de plannen getoetst en aangescherpt. De conclusie dat mbo-kunstonderwijs een goede vorm zou zijn om in de nieuwe behoeften van de markt en studenten te voorzien, werd breed gedeeld. We waren ons er niet van bewust dat deze bijeenkomst een stormachtige ontwikkeling zou inluiden. De bijeenkomsten leidden tot de oprichting van het Landelijk Platform MBO-Kunstonderwijs. Het doel van het platform werd om mbo-kunstonderwijs op de agenda van het ministerie te plaatsen en officiële erkenning te bewerkstelligen.

Massale toestroom

De eerste ROC's die lid werden van het Platform startten al snel met het aanbieden van opleidingen. In eerste instantie waren dit varianten van opleidingen op het gebied van sociaal-cultureel werk. Er bestond immers nog geen formeel kader waarbinnen de ROC's kunstopleidingen konden organiseren. Onder wervende titels als Pop & Media of Sound & Vision werden soms nog nauwelijks ontwikkelde opleidingen in de markt gezet en de studenten stroomden massaal toe.

Er volgde een experimenteerfase waarin vijf ROC's met ministeriële goedkeuring volwaardige kunstopleidingen konden ontwikkelen. Dit heeft geleid tot de erkenning van het ‘profiel artiest’. Het gaat om een opleidingsprofiel met vijf uitstroombifferentiaties: dans, drama, musical, muziek en sound design. Daarmee waren de doelstellingen van het Platform bereikt. Zoals het Platform zeven jaar geleden vanuit het veld werd opgericht, is het in juni jongstleden wegens succes weer opgeheven. Er is nog veel werk te doen, maar het is de vraag of het Platform daarvoor de meest geëigende vorm is. Liever zoeken de scholen en de kunstsector nieuwe vormen van overleg over nieuwe vraagstukken dan dat het Platform omwille van zichzelf blijft bestaan.

Met de bekendmaking van de activiteiten van het Platform ontstond tevens de te verwachten weerstand. Met name uit de hoek van de Vereniging van Nederlandse Theatergezelschappen en -producenten (VNT) en enkele hbo-opleidingen werd fel gereageerd. Met als belangrijkste tegenargumenten dat er al te veel kunstenaars van de hbo-opleidingen zouden uitstromen en mbo'ers geen enkele kans zouden maken op de arbeidsmarkt. Volgens Jaap Jong, directeur van de VNT, zou de culturele arbeidsmarkt in weerwil van de studies van gerenommeerde instituten en onderzoekers, in de toekomst alleen maar krimpen. En Hans Verschoor, voorzitter van het college van bestuur van het vakcollege Nimeto en tevens directeur van het kenniscentrum Savantis, begon tijdens de conferentie 'Cultuuronderwijs in educatieve spagaat' (2002) zijn lezing met de volgende constatering: 'De consumptie van kunst is consumptie van een elite. En de productie van kunst is productie dóór een elite.' Wat men verstond onder kunst of de culturele arbeidsmarkt werd niet gespecificeerd, maar de opmerkingen wijzen sterk in de richting van de burgerlijke kunstpraktijk.

Een ander punt van kritiek was dat al veel hbo'ers op mbo-niveau werkzaam zijn. In feite een van de weinige argumenten waarin de erkenning school dat er zoiets als een mbo-niveau bestaat. En bovendien een argument om de opleiding dan ook maar op mbo-niveau te organiseren.

Uitstroom en doorstroom

Met de erkenning van het ministerie kunnen ROC's, zoals gebruikelijk in deze sector, zelf beslissen of en in welke vorm zij opleidingen aanbieden. Van overheidswege zijn de eindtermen vastgelegd, de scholen bepalen de leerroutes naar die eindtermen. Op dit moment bieden achttien ROC's opleidingen aan; nog eens zes ROC's hebben plannen om binnenkort met een opleiding te starten. Tezamen leiden zij naar schatting 1800 leerlingen op tot artiest. Theoretisch zou jaarlijks een kwart daarvan uitstromen naar de arbeidsmarkt of naar een vervolgopleiding. Het is (nog) niet onderzocht, maar de indruk bestaat dat het percentage uitvallers betrekkelijk groot is – in het mbo overigens geen zeldzaamheid. In de praktijk zal de jaarlijkse uitstroom daarom lager uitvallen.

In de eerste opzet stond vooral de uitstroom naar de arbeidsmarkt voorop. Doorstroming naar het hbo lag minder voor de hand, want het mbo-kunstonderwijs zou zich richten op een andere arbeidsmarkt dan het hbo. Maar in de praktijk zochten ROC's veelvuldig aansluiting bij bestaande hbo-opleidingen. Dit heeft geleid tot tal van contacten

tussen ROC's en hbo-instellingen. Zo onderhoudt het Prins Claus Conservatorium te Groningen nauwe contacten met ROC's in het Noorden. Met het Noorderpoort College wordt gesproken over een breed mbo-curriculum dat dienst kan doen als vooropleiding voor het conservatorium. En van de vijftien muziekstudenten van het Friese Poort College stroomde ruim 60 procent door naar een hbo-opleiding, waarvan een aantal naar de opleiding docent muziek. Ook is sprake van uitstroom naar de Pabo.

Ook andere verbindingen zijn gelegd. Zo werkt het Friesland College samen met de Rietveld Academie in Amsterdam, heeft het Willem I college nauwe banden met de Design Academy in Eindhoven en werkt het Albeda College samen met het Hofplein Jeugdtheater in een gezamenlijke mbo-theaterschool.

Er zijn nog nauwelijks gegevens beschikbaar over de uitstroom naar de culturele arbeidsmarkt. De ontwikkelingen zijn nog te jong en er is geen centrale koepelorganisatie die op landelijk niveau statistische gegevens verzamelt. Er zijn wel voorbeelden van succesvolle uitstroom, maar in hoeverre dit een incident is of exemplarisch voor het succes van mbo-kunstonderwijs valt nog moeilijk te zeggen.

Kleine arbeidsmarkt

In het oorspronkelijke plan was het de bedoeling om te starten met één of twee kleinschalige instituten waar vijftig tot honderd studenten zouden studeren. Jaarlijks zouden ongeveer twintig tot dertig afgestudeerden de arbeidsmarkt betreden. Ook was het de bedoeling om uitvoerende kunsten, techniek en organisatie in de school onder te brengen. Van die twintig tot dertig afgestudeerden zouden dan jaarlijks misschien tien mbo'ers als artiest de markt betreden. Vervolgens zou empirisch bekeken worden welke opleidingscapaciteit nodig zou zijn om aan de vraag van de markt te voldoen.

De culturele arbeidsmarkt mag dan groeiende zijn volgens verschillende onderzoeken, dat het geen grote arbeidsmarkt is in vergelijking tot andere sectoren zoals het onderwijs of de zorg, is evident. Het is dan ook niet aannemelijk dat de creatieve industrie honderden nieuwe afgestudeerde mbo'ers per jaar kan absorberen. De ROC's zijn autonoom en het is begrijpelijk dat men succesvolle opleidingen in de markt wil zetten die studenten trekken. Maar het belang van de student vergt dat de ROC's het aanbod onderling en op de (regionale) arbeidsmarkt afstemmen. Dit geldt niet alleen voor de kwantiteit van het aanbod, maar ook voor de kwaliteit. Het is zeer de vraag of er voldoende goede, gekwalificeerde docenten zijn die thuis zijn in de creatieve industrie om in de personeelsbehoefte van 18 of

zelfs 24 opleidingen in Nederland te voorzien. *In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister*; dit gezegde van Goethe geldt niet alleen voor veel grote kunstenaars, maar ook hier.

Het hbo-kunstonderwijs is niet in een paar jaar tot het huidige niveau gekomen. Dat mag van het mbo ook niet verwacht worden. Maar wel is het zaak dat de scholen zich tot het uiterste inspannen om de curricula in hoog tempo te optimaliseren. Het is nu de verantwoordelijkheid van de scholen om die opleidingen zo te structureren dat studenten een goede kans maken op de arbeidsmarkt. Gezamenlijke kennisdeling en kennisontwikkeling zijn daarbij van belang. En er zal in kwantitatieve zin rekening gehouden moeten worden met het absorptievermogen van de arbeidsmarkt. Als dat zou betekenen dat de scholen hun beroepsopleiding voor de kunsten zouden moeten inperken of afbouwen, hoeft dat nog niet betekenen dat kunst uit de school verdwijnt. Er zijn goede voorbeelden van ROC's die kunst met veel succes in het onderwijs hebben geïntroduceerd zonder kunstvakopleidingen in te richten.

Ten slotte is het nodig dat een overkoepelende instelling de arbeidsmarkt monitort en de gegevens vertaalt naar de opleidingen. In het mbo vervullen de kenniscentra deze rol. Bij afwezigheid van een koepel voor de kunsten hebben de kenniscentra ECABO en GOC, naast enkele andere, gedurende het voorbereidingstraject een belangrijke rol vervuld. Inmiddels beraden deze kenniscentra zich op een centraal loket.

Perfekte professionals

Dat het nooit de bedoeling was om, zoals wel gesuggereerd werd, op een laag niveau de traditionele kunsten te onderwijzen, moge blijken uit dit artikel. Maar de wereld is veranderd en de creatieve industrie is sterk gegroeid. De burgerlijke kunstpraktijk voor de gegoede burgerij heeft meer en meer plaatsgemaakt voor de creatieve industrie voor bredere doelgroepen. Ook beperkt de gegoede burgerij zich niet meer tot de burgerlijke kunstpraktijk, maar graast en zapt in een breder cultureel landschap. Het mbo-kunstonderwijs heeft de potentie om artiesten af te leveren die als perfect getrainde professionals een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan dit relatief nieuwe onderdeel van het culturele bestel.

Inmiddels heeft het mbo-kunstonderwijs zich gesetteld in het opleidingsveld en vult een van de gaten in de opleidingsketen. De kunstensector wordt met mbo-kunstonderwijs toegankelijk voor talent dat voorheen geen kans had om zich in de rust en bescherming van een opleiding te ontwikkelen. Het is nu aan de opleidingen om ervoor te zorgen dat niet marketingoverwegingen, studentenaantallen of ambities van docenten de boventoon voeren,

maar dat de ambities en mogelijkheden van de student in relatie tot de arbeidsmarkt centraal staan. Alleen dan kan mbo-kunstonderwijs zich profileren als een volwaardige vorm van kunstonderwijs en wordt het niet het mindere broertje van het hbo-kunstonderwijs.

Arthur le Cosquino de Bussy is beleidsonderzoeker en oprichter van De Bussy Consult

Literatuur

Gardner, H. (1983) *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.

Haanstra, F., (2002) *Een kunstcluster voor het mbo?* Amsterdam: Max Goote Instituut.

Vries, R. de, & Ramaekers, G. (2002) *De arbeidsmarktsituatie van afgestudeerden van het kunstonderwijs*. Kunstenmonitor 2000. Research Centrum voor Onderwijs en Arbeid.

Weblinks

www.mbokunstonderwijs.nl

www.cultuurplein.nl

www.debussyconsult.nl